

1. Obiekt **ZESPÓŁ CMĘTARZA MIEJSKIEGO PRZY UL. LIPOWEJ**
składający się z cmentarza rzymskokatolickiego, cmentarza prawosławnego, cmentarza ewangelicko – augsburskiego i cmentarza komunalnego (d. wojskowego)

2. Czas powstania
1795 r.; poł. XIX w.;
l. 80 XIX w., 1914 r.

3. Miejscowość

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

4. Adres 20-027 Lublin ul. Lipowa
nr hipoteczny
1. Nieruchomość Lublin nr [REDACTED]
2. KW [REDACTED]
3. KW [REDACTED] Sąd Rej. W Lublinie
4. KW [REDACTED] c.d. zał. 1

5. Przynależność administracyjna

lubelskie
województwo
Lublin Lublin Miasto
powiat gmina

6. Poprzednie nazwy miejscowości

7. Przynależność administracyjna przed 1I 1999

województwo lubelskie

powiat Lublin

8. Właściciel i jego adres

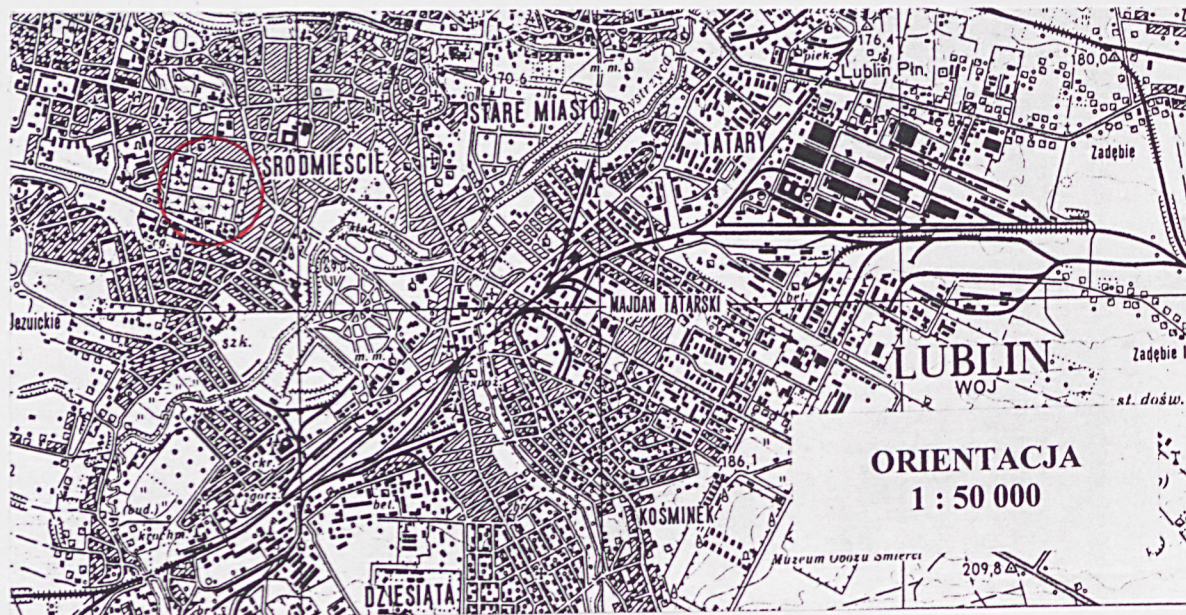
1. Rzymско – Katolicka Parafia Kościoła Katedralnego św. Jana w Lublinie;
2. Parafia Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego p.w. Przemienienia Pańskiego, ul. Rуска 15, 20-126 Lublin;
3. Parafia Ewangelicko – Augsburska w Lublinie, ul. I Armii Wojska Polskiego 10, 20-078 Lublin;
4. Gmina Miasta Lublin, 20-950 Lublin, Plac Wł. Łokietka 1

9. Użytkownik i jego adres

1, 2, 3 j.w.
4. UM Lublin, Wydz. Gosp. Komunalnej,
20-071 Lublin, ul. Wieniawska 14

10. Rejestr zabytków

A/889 29.01. 1985 r.
A/879 21.02. 1984 r. cerkiew cmentarna
Nr.....data.....

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu

Założenie cmentarza poza miastem regulował uniwersał Komisji Policji opatrzony datą 18 lutego 1792 r. Dwa lata później wykupiono na ten cel grunty od sióstr brygidek na tzw. Rurach, od których powstała pierwsza jego nazwa - „Rurski”. Początkową niechęć do użytkowania terenu położonego z dala od miasta, przełamało ostatecznie zarządzenie władz austriackich z 1795 r., zakazujące grzebania zmarłych przy kościołach. Pierwsze pochówki odbyły się w 1811 r. Obsadzenie terenów nekropolii (ogrodzonej płotem ze słupkami) lipami, wpłynęło na używaną już w XIX w. nazwę - „Lipki”. Dojazd do cmentarza poprowadzono po wewnętrznej stronie reliktów XVII-wiecznych szanów miejskich, drogą obsadzoną lipami, nazywaną „Grobową”, a następnie „Cmentarną”, wybrukowaną w 1840 r. Po zniwelowaniu urządzeń zewnętrznej linii obronnej miasta, w 1899 r. poprowadzono wzdłuż ich dawnego przebiegu szeroki brukowany bulwar obsadzony grabami, przy którym ustawiono ławki dla przechodniów. Bulwar przegradzano łańcuchami, otwierając tylko na czas uroczystości żałobnych. Pierwotny cmentarz, nazywany „Starym”, zajmował 3 morgi. Poszerzenie jego zasięgu odbyło się w dwóch etapach – w 1853 r., w rezultacie działań Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu Urzędu Gubernii Lubelskiej, przyznano 1,5 morgi gruntu z folwarku Rury Brygidkowskie, nazywając tę część cmentarzem „Nowym”, następnie w r. w 1870 r. dokupiono czteromorgową działkę z inicjatywy prezesa Dozoru Kościelnego – Henryka Wolińskiego. C.d. zał. 1

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacja, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

SYTUACJA:

Zespół cmentarzy usytuowany jest na terenie płaskim w zachodniej części miasta, na pd. od głównej osi komunikacyjnej Śródmieścia – ulicy Krakowskie Przemieście. Zlokalizowany jest pośród zabudowy miejskiej, zawartej pomiędzy ulicami: Obrońców Pokoju, Lipową, Nadbystrzycką, Głęboką i Rabeego. Częścią frontową zwrócony jest ku ul. Lipowej, gdzie znajdują się bramy wejściowe. Dojście na teren d. cmentarza wojskowego – ul. Białą; do pd. bramy części rzymskokatolickiej ul. Wiercińskiego.

KOMPOZYCJA: Zespół obejmuje 4 wyodrębniające się części: osobną dla każdego z 3 wyznań (rzymskokatolickiego, prawosławnego i ewangelickiego) oraz d. cmentarz wojskowy, ob. komunalny. Pierwotnie całość założona była na narysie regularnego prostokąta, z którego wyodrębniono część pn. zach. z przeznaczeniem na potrzeby zespołu zabudowy lubelskiego radia i telewizji. Narysy poszczególnych przylegających do siebie części są nieregularne, poza d. cmentarzem wojskowym, ob. komunalnym. Osie podłużne cmentarzy mają przebieg pd. wsch. – pn. zach. Poszczególne części posiadają własne ogrodzenia.

Kompozycja **cmentarza katolickiego** oparta jest na szachownicowym układzie alejek, wyznaczających kwatery. Ponieważ kształtowała się w 3 etapach, różni się sposobem podziałów kwaterowych. Podziały najstarszej pd. wsch. części są mniej regularne od pozostałych; znajduje się tu asymetrycznie położona kaplica, której towarzyszy budynek gosp.

Cmentarz prawosławny oparty na literze „L” posiada alejowe dojście poprzez cmentarz ewangelicki. Kompozycja przestrzeni cmentarnej obejmuje 2 części: pd. wsch. z nierównymi kwaterami rozmierzonymi od głównej alei oraz pn. zach. z centralnie umieszczoną na wzniesieniu klasycyzującą oktogonalną kapliczką - mauzoleum i podziałem terenu 2 koncentrycznymi alejami. Pomiędzy tymi częściami – usytuowana główna kaplica. **Cmentarz ewangelicki** obejmuje 2 wydłużone prostokątne części – starszą i nowszą, obustronnie przylegające do równoleżnikowej skrajnej pn. alei zespołu cmentarzy. Część pd. przecina dodatkowo pojedyncza poprzeczna aleja, równoległa do ogrodzenia cmentarza od ul. Lipowej. Brak podziałów kwaterowych.

Plan pierwotnego **cmentarza wojskowego (wojennego), ob. komunalnego** składa się z dwóch przylegających nierównych prostokątów, przeciętych poprzeczną osiową aleją, której zamknięcie stanowi „apsyda” z umieszczoną w niej kaplicą. Prostopadła do niej aleja biegnąca u podstawy założenia, wychodząca od głównej bramy, komunikuje się z cmentarzem rzymskokatolickim. Podziały kwaterowe przeprowadzone z tendencją do regularności. Dominanty stanowią pomniki, „Legionistów” oraz „Symboliczna Mogiła Katyńska”.

Wschodnia część cmentarza komunalnego (d. wojskowy prawosławny) oparta jest na planie prostokąta, z regularnymi, w przewodzie prostokątnymi podziałami kwaterowymi. Dominantę stanowi pomnik – krzyż „Matki Polki” oraz „Mauzoleum Żołnierzy Polsko – Radzieckich”.

Tereny zespołu cmentarzy intensywnie nasyczone są starodrzewem zarówno w układzie alejowym, jak i swobodnym. Znaczny jest również udział wielogatunkowych krzewów.

Istnieją powiązania widokowe wzdłuż alej cmentarnych; brak natomiast wglądów z zewnątrz, poza ekspozycją części ewangelickiej od pn. wsch. (z ul. Lipowej).

<p>14 Kubatura</p> <p>-</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>1. ok. 17 ha</p> <p>2. 2, 31 ha</p> <p>3. 0, 8868 ha</p> <p>4. cmentarz wojskowy 1,1 ha</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>cmentarze</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>cmentarze</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja</p> <p>1. Cmentarz rzymskokatolicki podlega stałej konserwacji w zakresie nagrobków i zieleni. W 1889 r. dokonano rozbudowy kaplicy w oparciu o projekt arch. Tadeusza Michalaka.</p> <p>W 1983 r. przeprowadzono remont bramy wejściowej z usunięciem historycznego napisu – por. poz. 12.</p> <p>2. W l. 1989 – 1991 na cmentarzu wojskowym (wojennym) wymieniono betonowe krzyże żołnierskie na jednolite pod względem formy betonowe nagrobki w formie stylizowanych krzyży oraz wykonano napisy na krzyżach zbiorowych mogił z l. 1916 – 1920.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie, instalacje)</p> <p>Stan zachowania zespołu dobry. Po II wojnie nastąpiło ograniczenie zasięgu cmentarzy w części pn. zach. na korzyść siedziby radia i telewizji regionalnej. W najgorszej kondycji technicznej pozostają ogrodzenia poszczególnych części zespołu, jak również brama wejściowa na teren cmentarza ewangelickiego. Brak pierwotnego ogrodzenia z bramą oddzielającego cmentarz wojskowy prawosławny po stronie zachodniej. Niezadowalający jest stan techniczny kaplicy na cmentarzu wojskowym z widoczną częściową destrukcją murów od wewnątrz i zewnątrz.</p> <p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Należy przeprowadzić remont kaplicy na d. cmentarzu wojskowym. - Należy przeprowadzić remont wewnętrznych ogrodzeń poszczególnych części cmentarza. - Należy przeprowadzić remont bramy prowadzącej na cmentarz ewangelicki. 	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

24. Uwagi różne

Regionalny Ośrodek
Badań i Dokumentacji Zabytków
w Lublinie
20-113 Lublin 40, ul. Archidiakańska 4
Regon: 015263890-00095, NIP 526-26-54-633
tel.: 743-62-24, fax: 743-70-88

25. Opracował

tekst

dr Grażyna Michalska

2004 r.

plany, rysunki

j. w.

zdjęcia fot.

j. w. „J. Studziński

miejsce przechowywania negatywów

WUOZ Lublin

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego

22. Bibliografia

1. Dąbrowski M., Cmentarz wojenny przy ul. Białej w Lublinie, Lublin 1991, mps. w pos. WUOZ Lublin;
2. Gawarecki H., O dawnym Lublinie, Lublin 1974;
3. Gmitter M., Kotowski B., Kucharska R., Laskowska B., Popek L., Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej Lublinie, Lublin 1990;
4. Lublin, Przewodnik, wyd. TEST, Lublin 2000;
5. Ilustrowany Przewodnik po Lublinie, Lublin 1931;
6. Seniuk B., Kaplica p.w. Niewiast Niosących Wonności do Grobu, karta biała, Lublin 1990, w pos. WUOZ Lublin;
7. ibidem, Brama na cmentarzu prawosławnym przy ul. Lipowej w Lublinie, karta biała, Lublin 1990, w pos. WUOZ Lublin;
8. Teodorowicz – Czerepińska J., Cmentarz przy kościele ewangelickim w Lublinie, Lublin 1973, dok. w pos. ROBiDZ Lublin.

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Źródła ikonograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

27. Załączniki

wkładka 5

ODZ, wzór 1975 r

1. Miejscowość.....	LUBLIN	ZESPÓŁ CMENTARZA MIASTKOWSKIEGO PRZY UL. LIPOWEJ	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
2. Gmina.....	LUBLIN MIASTO	składający się z cmentarza rzymskokatolickiego, cmentarza prawosławnego, cmentarza ewangelicko - augsburskiego i cmentarza komunalnego (d. wojskowego)	TEKST FOTOGRAFIE
3. Województwo.....	LUBELSKIE		

c.d. poz. 4

Nr działek geodezyjnych: 1. - 4; 2. - 2, 6/2, 6/4; 3. - 5, 7/1, 44/2; 4. 3, 6/3

c.d. poz. 12

Cmentarz użytkowany był przez parafie: św. Michała, od r. 1832 – również św. Jana, od 1884 r. – także Nawrócenia św. Pawła. Kolejne powiększenie zasięgu cmentarza nastąpiło w r. 1899 (9 morgów dokupiono od Rüdigera Bielajewa) oraz w l. 20 XX w. (po stronie zachodniej dołączono 2,9 ha). W 1841 r. arch. A. Zwierzchowski opracował projekt murowanego domu grabarza, ostatecznie oddanego w pełni do użytku, jako zarazem dom przedpogrzebowy, w roku 1871. Nadbudowano go o piętro w r. 1901. Obecnie mieści się w nim Zarząd Cmentarza rzymskokatolickiego. Obiekt usytuowano vis à vis głównego wejścia na cmentarz. Kaplica cmentarna p.w. Pana Jezusa Ukrzyżowanego powstała w 1837 r. z inicjatywy kanonika katedry lubelskiej Michała Leszczyńskiego. Obecnie ma status kościoła rektoralnego p.w. Wszystkich Świętych. Murowane ogrodzenie cmentarza wzniesiono w r. 1862 kosztem ppłk. byłych wojsk polskich – Michała Schura. Murowaną bramę z metalowymi wrotami w części rzym. – kat. opatrzone sentencjami, z których zachowała się jedna: „Oto teraz w prochu zasnę 17”. Od 1983 r. brak napisu: „A w dzień ostateczny wstanę z ziemi I 19”. Ok. poł. XIX w. dołączono po stronie północnej do cmentarza rzym. – kat. sektor prawosławny z kaplicą – cerkiewką p.w. Niewiast Niosących Wonności do Grobu Chrystusa i św. Eliasza, wzniesioną w l. 1902-1903 wg. proj. G.G. Artynowa. W l. 80. XIX w. poszerzono terytorium cmentarza o część ewangelicką. Obydwie wygradzono i urządzono dojścia od strony ul. Cmentarnej (ob. Lipowej), poprzedzone bramami. Szczególnie dekoracyjną formę architektoniczną, o cechach charakterystycznych dla budownictwa ruskiego, nadano bramie na cmentarz prawosławny z 1903 r. Jej twórca był projektant kaplicy – G.G. Artynow. Podział przestrzeni cmentarnej szachownicowymi alejami na kwatery, hierarchizacja pochówków oraz pojawienie się wysokiej zieleni są dziełem 2 poł. XIX w. Wielowyznaniowy i wielonarodowy charakter historycznej lubelskiej nekropolii odzwierciedla kulturowy charakter miasta pogranicza. Znajdują się tu groby wielu wybitnych postaci, nie tylko w skali lokalnej, m.in. ks. Piotra Ściegiennego, pisarza Klemensa Junoszy – Szaniawskiego, poety Józefa Czechowicza, wielce zasłużonej dla miasta rodziny Vetterów. Szczególną czcią otaczany jest grobowiec Powstańców Styczniowych. Wiele pomników nagrobnych jest dziełem znanych rzeźbiarzy, jak np. A. Pruszyńskiego, K. Laszczki, B. Syrewicza, A. Kurzawy. W 1915 r. władze austro - węgierskie zajęły pn. zach. część nekropolii (z własności rzym. - kat - 3110 m²; z własności prawosławnej - 7850 m²) z przeznaczeniem na pochówki zmarłych i poległych żołnierzy, wznosząc tam również w 1917 r. kaplicę. Wjazd urządzono od pn. z bramą i domem dla dozorczy*. Nie zrealizowano projektu przebiecia ulicy do traktu Warszawskiego (ob. Aleje Raclawickie). Na cmentarz wojskowy translokowano pochówki żołnierzy z innych części cmentarza, jak również w l. 1915 - 1918 chowano żołnierzy zmarłych w lazaretach, zarówno austriackich, jak i rosyjskich (w pd. wsch. części prawosławnej). Znalazło tu miejsce spoczynku również 35 żołnierzy Legionistów oraz kilkunastu włoskich więźniów obozu jenieckiego. Znaczna część pochowanych (400) sprowadzona była z pół bitewnych całej wschodniej Polski, a nawet Mazowsza – co trwało aż do 1921 r. Po odzyskaniu Niepodległości cmentarz przeszedł pod zarząd Wojska Polskiego. Z czasem nabrał rangi – garnizonowego, z coraz większą ilością pochówków cywilnych (kosztom starych mogił wojskowych). W 1929 r. przeniesiono zwłoki żołnierzy włoskich na wspólny cmentarz pod warszawskimi Bielanami. W 1934 r. Związek Legionistów Polskich, dla uczczenia kolegów z I, II, III Brygady, ufundował betonowy pomnik, wg projektu Tadeusza Witkowskiego. II wojna światowa stała się kolejnym etapem powstawania grobów wojskowych. Współcześnie obiekt pełni rolę cmentarza komunalnego. Obecnie cmentarz przy ul. Lipowej jest już zamknięty (poza d. wojskowym). Jego rolę przejęły nowsze nekropolie – cmentarz przy ul. Unickiej otworzony w r. 1932 oraz współczesny - w dzielnicy Majdanek.

* Napis na bramie: "POKÓJ BOHATEROM".

Grażyna Michalska 11. 2004 r.

Wkładkę założył:

(imię, nazwisko, data)

WUOZ Lublin

Miejsce przechowywania negatywów:

1

2

3

4

Fot. 1. Zespół cmentarzy przy ul. Lipowej – widok od pn. wsch
 Fot. 2. Brama na cmentarzu rzymskokatolickim
 Fot. 3. Brama na cmentarzu rzymskokatolickim – widok od wnętrza.
 Fot. 4. Fragment ogrodzenia od strony ul. Lipowej.

1. Miejscowość **LUBLIN**
 2. Gmina **LUBLIN MIASTO**
 3. Województwo **LUBELSKIE**

ZESPÓŁ CMENTARZA MIEJSKIEGO PRZY UL. LIPOWEJ
 składający się z cmentarza rzymskokatolickiego, cmentarza prawosławnego,
 cmentarza ewangelicko – augsburskiego
 i cmentarza komunalnego (d. wojskowego)

5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
FOTOGRAFIE

1

4

2

3

1. Zespół cmentarza – granica trzech sektorów: rzymskokatolickiego, ewangelickiego, prawosławnego. Widok od Pd.
2. Cmentarz rzymskokatolicki – aleja biegnąca od głównej bramy wejściowej
3. J.w. – aleja o przebiegu południkowym.
4. J.w. – aleja o przebiegu południkowym. Widok spod kaplicy.

Wkładkę założył: **Grażyna Michalska** 15.11.2004 r.
 (imię, nazwisko, data)

WUOZ Lublin

Miejsce przechowywania negatywów:

5

6

7

8

9

5. Zespół cmentarzy. Cmentarz prawosławny – brama wejściowa od ul. Lipowej.
 6. J.w. – fragment bramy z medalionem przedstawiającym Chrystusa Zmartwychwstałego, umieszczonym w szczycie nad półkolistą arkadą osiową.
 7,8. J.w. – mauzoleum poświęcone pamięci wyższych oficerów rosyjskich, widok od pn. zach.
 9. J.w. – kaplica p.w. Świętych Niewiast Niosących Wonności do Grobu Chrystusa, widok wsch.

1. Miejscowość LUBLIN	ZESPÓŁ CMENTARZA MIEJSKIEGO PRZY UL. LIPOWEJ składający się z cmentarza rzymskokatolickiego, cmentarza prawosławnego, cmentarza ewangelicko – augsburskiego i cmentarza komunalnego (d. wojskowego)	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
2. Gmina LUBLIN MIASTO		FOTOGRAFIE
3. Województwo LUBELSKIE		

1

2

1. Zespół cmentarzy – widok od pn. wsch. z ul. Lipowej.
2. J.w. - cmentarz ewangelicki, główna aleja przebiegu równoleżnikowym.
3. J.w. – brama wejściowa od ul. Lipowej
4. J.w. – fragment ogrodzenia od ul. Lipowej.

3

Wkładkę założył: Grażyna Michalska ... 15.11. 2004 r.
(imię, nazwisko, data)

WUOZ Lublin

Miejsce przechowywania negatywów:

4

5

4. Zespół cmentarzy - cmentarz ewangelicki, fragment ogrodzenia od ul. Lipowej.

5. Zespół cmentarzy – cmentarz rzymskokatolicki, kościół rektoralny p. w. Wszystkich Świętych.
Widok od pn. wsch.

1. Miejscowość.....**LUBLIN**.....
 2. Gmina.....**LUBLIN MIASTO**.....
 3. Województwo.....**LUBELSKIE**.....

ZESPÓŁ CMENTARZA MIEJSKIEGO PRZY UL. LIPOWEJ
 składający się z cmentarza rzymskokatolickiego, cmentarza prawosławnego,
 cmentarza ewangelicko – augsburskiego
 i cmentarza komunalnego (d. wojskowego)

5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
FOTOGRAFIE

1

2

3

4

1. Zespół cmentarza – cmentarz komunalny, d. wojskowy. Brama od ul. Białej.
2. J.w. Główna aleja o przebiegu równoleżnikowym – na osi kaplica.
3. J.w. Część wsch. – w tle Mauzoleum Żołnierzy Polsko – Radzieckich.
4. J.w. – kwatery wojskowe.

Wkładkę założył: **Grażyna Michalska** ... 15.11.2004 r.
 (imię, nazwisko, data)

WUOZ Lublin

Miejsce przechowywania negatywów:

5

6

5. Zespół cmentarzy. Cmentarz komunalny, d. wojskowy – część pn. zach.
 6. J.w. – aleja wyprowadzona od głównej bramy kierunku pd.

1. Miejscowość ... LUBLIN	ZESPÓŁ CMENTARZA MIEJSKIEGO PRZY UL. LIPOWEJ	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
2. Gmina ... LUBLIN MIASTO	składający się z cmentarza rzymskokatolickiego, cmentarza prawosławnego,	PLAN SYTUACYJNY
3. Województwo LUBELSKIE	cmentarza ewangelicko – augsburskiego i cmentarza komunalnego (d. wojskowego)	

LEGENDA

— — — GRANICE ŚCISŁEJ OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

GRANICE CMENTARZY

- I CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI
- II CMENTARZ PRAWOSŁAWNY
- III CMENTARZ EWANGELICKO – AUGSBURSKI
- IV CMENTARZ KOMUNALNY D. WOJSKOWY

BRAMY PROWADZĄCE NA CMENTARZE:

- a rzymskokatolicki
- b prawosławny
- c ewangelicko – augsburski
- d komunalny d. wojskowy
- e furta pd. na cmentarzu rzymskokatolickim

DOMINANTY ARCHITEKTONICZNE

- 1. Kaplica, ob. kościół na cmentarzu rzymskokatolickim
- 2. Kaplica na cmentarzu prawosławnym
- 3. Kaplica na cmentarzu wojskowym
- 4. Mauzoleum upamiętniające wyższych oficerów rosyjskich
- 5. Mauzoleum żołnierzy polsko – radzieckich
- 6. Pomnik Matki Polki
- 7. Pomnik Legionistów
- 8. Symboliczna Mogiła Katyńska

Wkładkę założył: **Grażyna Michalska** 15.11.2004 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów:

